

DOI 10.33294/2523-4234-2024-34-1-36-48

УДК 930.85(37)"652":255

ORCID: 0000-0002-1636-981X

Анастасія Юрїївна Баукова

Місце та роль фрігійського Марсія в світогляді античності

Проаналізовано постать міфічного Марсія в збережених літературних, нумізматичних та археологічних джерелах. Показано, що хоча міф про Марсія не належав до найважливіших у системі релігійних уявлень мешканців Середземномор'я, проте він був пов'язаний з міфом про Аполлона, відображаючи боротьбу фригійського та дорійського музичних ладів. Простежено, як Марсій з уособлення варвара, силена, музиканта з подвійною флейтою спершу трансформується в річкового бога, а в II–III ст. н. е. стає символом самовизначення та громадянських свобод римського суспільства. Підкреслено, що досі залишається відкритим питання про існування храму Марсія, який зображали на монетах доби Елагабала та Траяна Деція, карбованих на території провінції Сирія.

Ключові слова: Марсій, римська провінція, монети, міфологія, римська історія

Anastasiia Baukova

The place and role of Phrygian Marsyas in the worldview of antiquity

The figure of the mythical Marsyas in preserved literary, numismatic, and archaeological sources is analyzed. It is stated that the myth of Marsyas did not belong to the “first-plan” stories in the system of religious beliefs of the Mediterranean inhabitants, but was associated with Apollo and reflected the struggle between the Phrygian and Dorian musical modes. From the point of view of a modern person, the cruel punishment clearly did not correspond to the amount of “guilt” of losing a musical competition. It is also interesting that Marsyas, from the personification of a barbarian, a Silenus, a musician with a double flute, transformed into a river god, and in the 2nd and 3rd centuries CE became a symbol of self-determination and civil liberties in Roman society. It is concluded that the question of the existence of the temple and the statue of Marsyas, which was used in the decoration of coins of the times of Elagabalus and Trajan Decius, minted in the province of Syria, remains open.

Keywords: Marsyas, Roman province, coins, mythology, Roman history

В історії античності особливе місце належить явищам, які сприяли гомогенізації грецької та римської культур. Строкатий світ духовної спадщини міст і держав Середземномор'я знаходив точки дотику між найрозмаїтішими своїми виявами передусім за допомогою міфічного світогляду та спільних архетипів божеств. Відмінності географічних та історичних умов сприяли формуванню локальних божеств, які в результаті економічної й політичної інтеграції рано чи пізно зазнавали видозмін та уніфікації. Такі процеси виражалися через глобальну (групову) боротьбу богів олімпійського пантеону (гігантомахія, титаномохія тощо) й підкорення одних міфологічних персонажів іншими на рівні особистих змагань чи любовних перипетій. В

останньому випадку переможцем (навіть якщо йшлося про перемогу, що нагадувала радше поразку, як-от у міфі про Аполлона й Дафну) ставав представник “офіційної ідеології”, тобто бог з Олімпу. Більшість таких міфологічних сюжетів стосувалися регіонів поза межами Балкан і були відображенням процесу “еллінізації” територій суміжних країн.

“Лідерами” за кількістю цих протистоянь є Зевс та Аполлон. Зазвичай такі конфліктні ситуації вирішувалися здебільшого через створення місцевого культу Зевса (Аполлона, Артеміди та ін.) з локальною прив’язкою (наприклад, Зевс Лідійський, Артеміда Ефеська тощо) або знищення – у той чи той спосіб – другої сторони конфлікту. Однак остаточне підкорення у форматі грецької історії могло закінчитися й неочікуваною трансформацією образу та ролі у форматі римської історії. Яскравим зразком такої трансформації став, зокрема, фригійський Марсій.

Фригія, історична область у Малій Азії, внаслідок своєї природної ізольованості, мала складний пантеон божественних істот, сутність яких відображала пристосування людини до рельєфу. Зрозуміло, що віддалена від морського узбережжя гірська місцевість суттєво залежала від гідрологічної ситуації й тому, як і на інших теренах Середземномор’я, у Фригії персоніфікації річок і водойм вважалися божествами. Великою й надзвичайно значущою річкою Фригії та Лідії був Меандр, одна з приток якого іменується Марсій. У міфах фіксується декілька сюжетів, пов’язаних із цим персонажем. Їхнім спільним лейтмотивом є те, що Марсій був знаним гравцем на подвійній флейті (аулосі) і саме він підібрав її після того, як Афіна, побачивши у дзеркалі води, як спотворюється її обличчя від гри, викинула цей музичний інструмент.

Якщо заглибитися в уже здійснений аналіз міфу в історичних і культурологічних студіях, то можна помітити виправдання жорстокості Аполлона пихою Марсія та повну нігіляцію досягнень сатира. Так, скажімо, у відомому “Словнику грецьких і римських біографій та міфології” Вільяма Сміта (*A Dictionary...*, 1860) наголошується, що Марсій майстерно грав на аулосі тільки тому, що інструмент був натхнений подихом богині.

Походження та більшу частину життя Марсія важко реконструювати – його вважали то сатиром, то силеном, то навіть простим селянином. Геродот називає Марсія силеном (Геродот, 7,26). Натомість Палефат, імовірний учень Арістотеля, у своєму творі “Про неймовірне” стверджує, що це був лише музично обдарований селянин. Автор праці переказує міф про Марсія в доволі спрощеній формі, зазначивши, що Афіна зненавиділа аулос, бо той ледве не позбавив її краси. Якраз тоді коли богиня розглядала себе у воді, поблизу перебував пастух Марсій. Він підняв відкинутий Афіною музичний інструмент, підніс його до вуст, і аулос зазвучав з божественною силою. Потрактувавши це як ознаку власної майстерності, Марсій пішов до Аполлона та Муз і заявив, що не хоче далі жити, якщо не переможе бога. Та він програв змагання, і з нього, підвішеного за руки на дереві, живцем здерли шкіру. Далі Палефат розповідає, що бачив у Фригії річку, яка має назву Марсій, бо, як переконані фригійці, виникла з крові Марсія (Palaephatus, § 47).

Діодор Сицилійський подає дуже цікавий переказ, де постать Марсія, який був лікарем, пов’язується з любов’ю до Кібели і турботою про неї. Оскільки Кібела –

фригійська богиня, то й Марсій у цьому сюжеті, без сумніву, теж фригієць. Ось що пише Діодор: “вона (Кібела. – А. Б.) першою винайшла сопілку з багатьох очеретин і винайшла цимбали й литаври, щоб супроводжувати ігри й танці, а крім того, вона навчила, як лікувати хвороби отар і маленьких дітей за допомогою обрядів очищення. [...] Кажуть, чоловіком, який спілкувався з нею й любив її більше, ніж будь-хто інший, був лікар Марсій, котрого цінували за його розум і цнотливість; і доказ його розуму вони знаходять у тому факті, що він імітував звуки сопілки з багатьох очеретин і переніс усі її ноти на флейту” (*Diodorus Siculus's Library*, § 3.58.1). Проте пізніше, за словами Діодора, Кібела ошаліла й покинула палац, рушивши в сільську місцевість. Голосно ридючи та б'ючи в литавру, вона пройшла багато країв одна, з розпущеним волоссям, і Марсій, із жалю до її становища, добровільно пішов за нею, аби супроводити фригійку в її мандрах, спонуканий своєю колишньою любов'ю до неї. Діставшись до Ніси, вони знайшли в тому місті Аполлона, якого там дуже шанували через надзвичайно гарну гру на лірі (її винайшов Гермес, але саме Аполлон був першим, хто музикував на ній віртуозно). Тож коли Марсій вирішив позмагатися з Аполлоном у майстерності, власне нісейці були призначені суддями. Спершу Аполлон грав на лірі мовчки, і Марсій, що видобував зі своїх сопілок дивовижні звуки, на думку слухачів, значно перевершив свого суперника, вразивши присутніх красою мелодії. Але, загравши вдруге, Аполлон додав цього разу до музики ще й свій голос, і, завдяки досягнутій гармонії звучання, отримав більше схвалення, ніж Марсій. Фригієць був розлючений і намагався довести слухачам, що програє змагання всупереч усім принципам справедливості. Адже, як наголошував, це має бути порівняння майстерності гри на музичному інструменті, а не голосу, та й несправедливо порівнювати дві навички з однією. Аполлон, зі свого боку, відповів, що коли Марсій дув у свої сопілки, то користувався тією ж силою, що й він, коли співав. Отже, тепер потрібно встановити правило, згідно з яким або обидва вони можуть поєднувати свої навички, або жоден із них не повинен використовувати рот у змаганні, демонструючи власну майстерність лише за допомогою рук. Вирішивши, що більшу рацію має Аполлон, слухачі втретє порівняли вміння суперників. Марсій зазнав поразки, і переможець, роздратований недавньою сваркою, здер шкіру з переможеного. Дуже швидко, однак, розкаявшись, засмучений скоєним, він порвав струни ліри, і віднайдена ним гармонія звуків на певний час була втрачена (*Diodorus Siculus's Library*, § 3.59.1).

Оця частина міфу найбільше привертає нашу дослідницьку увагу, оскільки саме вона знайшла своє відображення в мистецьких творах та інших візуальних джерелах, передусім у монетах, що побутували на східних теренах Римської імперії впродовж перших століть нашої ери. Незважаючи на трагічність історії про музичне змагання між Марсієм та Аполлоном, страждання переможеного в останні хвилини його життя часто зображалися у скульптурі й образотворчому мистецтві загалом. Цей факт спонукає нас замислитися над питанням, яку ж педагогічну чи суспільну роль відігравав міф про Марсія в римському суспільстві та в політичному середовищі провінції Азія.

В “Анабасисі” Ксенофонт говорить, що річка Марсій бере свій початок у печерах біля акрополя Келен. У тій місцевості Аполлон начебто і зняв шкіру із сатира й повісив її

в печері (Varbanov, I. 2. § 8). Геродот також писав, що на ринку в Келенах висів міх зі шкіри Силенового сина Марсія, з якого оту шкіру, за переказами фригійців, колись зцілював сам Аполлон (Геродот, VII, 26). В Елліана навіть читаємо про те, що коли в Келенах хтось поблизу Марсієвої шкіри грав фригійські мелодії, то вона починала рухатися, а на звуки пісень, присвячених Аполлонові, не реагувала ніяк (Клавдій, XIII, 21). Для Тита Лівія місцем змагання Аполлона й Марсія теж були Келени (Тит, 38.13). Гай Юлій Солін, історик і графік III ст. н. е., у своєму описі чудес світу вказує, що це місто згодом було переіменовано Селевком на Апамею, саме ж місце змагання розташовувалося за 10 миль від Апамеї – в Аулокренах (сьогодні це Каракую (Karakuu) поблизу Дінара й Афійонкарахісара) (Gaius Iulius Solinus, § 40.7).

За Павсанієм, після загибелі Марсія однойменна річка, яка утворилася з його крові або зі сліз німф, що оплакували загиблого, віднесла флейти до Меандра, потім до Асопу, а на берег течія їх викинула в Сікіоні. Там на них випадково натрапив якийсь пастух і посвятив їх як дар Аполлонові. Флейти зберігалися в храмі богині Пейто в Сікіоні і згодом згоріли разом з цією сакральною спорудою (Pausanias, кн. II, 7, 7). Тіло Марсія поховав його учень Олімп (Huginus, 165). Річка Марсій, як і Меандр, брали свої початки в озері біля Келен. На берегах того озера ріс очерет, з якого виготовляли мундштуки для флейт (Strabo, XII, 8, 15).

Нікандр у своїй “Алексіфармації” згадує, що корсиканська або алепська сосна стогне на тому місці, де Феб (Аполлон) здер шкіру з Марсія, – так дерево оплакує свою участь у страті невинного (Nicander, § 300). А Пліній Старший говорить, що в Аулокренах мандрівникам показували платан, на якому був повішений Марсій “і який вже тоді був обраний через його розмір” (Strabo, кн. XII, 16.89.1).

Загалом цей міф описував змагання між флейтовою музикою та кіфаристикою, протиставляючи балканський грецький музичний світ малоазійському. Про те, що Марсій був творцем фригійського музичного ладу, сказано і в Плінії Старшого. Цікаво, що суддею у двобою між Марсієм та Аполлоном, за однією з версій міфу, був і легендарний фригійський цар Мідас, винахідник косої флейти (Pliny the Elder, § 7.56.5).

Альтернативну версію розвитку подій зберіг для нас Сілій Італік у праці “Пуніка”. У його баченні Марсій – селянин, який після змагання з Аполлоном біля Келен утік через море до Італії і від якого з часом отримало свою назву плем’я марси (Pliny the Elder, § 8.486).

У “Флоридах” Апулея, своєю чергою, зауважено, що “Марсій був сином Гіагніса, винахідника аулоса, і хоча володів умінням свого батька грати на сопілці, в усьому іншому він був варваром-фригійцем з брудною бородою та похмурим і кошлатим обличчям дикого звіра. Все його тіло було вкрите волоссям і щетиною, а втім – боже! – кажуть, що він боровся за панування з Аполлоном. Це була огидна боротьба з красою, грубий хам проти мудреця, звір проти бога. Музи та Мінерва, приховуючи свою розвагу, стояли поруч, щоб судити, аби вони могли висміяти неотесану самовпевненість чудовиська та покарати його за дурість. Але Марсій, як незрівнянний дурень, яким він був, так і не усвідомив, що став об’єктом для глузувань, і перш ніж почати дудити у свою дудку, вимовив на своєму варварському жаргоні якісь божевільні

хвальби про себе та Аполлона. Він пишався відкинутою з чола гривною, недоглянутою бородою, кудлатими грудьми, своєю майстерністю гри на сопілках і своїм браком багатства. Навпаки – о, який абсурд! – він звинуватив Аполлона за протилежність цих якостей, за те, що він Аполлон, за те, що він носив довге волосся, за те, що в нього світле обличчя та гладке тіло, за його майстерність у багатьох мистецтвах і за розкіш його стану. “По-перше, – сказав він, – його волосся пригладжене й зібране в пучки й кучері, які спадають йому на лоб і звисають перед обличчям. Його тіло гарне з голови до ніг, його кінцівки сяють яскравим блиском, його язик видає пророцтва, і він однаково красномовний у прозі чи віршах. Що з його одягу, такого тонкого кольору, такого м’якого на дотик, що світиться пурпуром? Що з його ліри, що виблискує золотом, блищить білим від слонової кістки та переливається веселковими дорогоцінними каменями? Що з його піснею, такою хитрою і такою милою? Ні, всі ці приваби не засвідчують нічого, крім розкоші. Вони лише приносять ганьбу чесноті!” А потім він почав показувати власне тіло як взірць досконалості. Музи засміялися, коли почули, як він докоряв Аполлонові за те, що той володіє такими дарами, якими бажали б володіти мудрі, і коли цей хвалькуватий сопілкар зазнав поразки в змаганні і з нього здерли шкіру, наче він був двоногим ведмедем, вони покинули його разом із нутрощами, розірваними та витягнутими назовні. Так Марсій співав про свою власну загибель, і таким було його падіння. Аполлону було соромно за таку безславну перемогу” (Apuleius Madaurensis, Florida 3.1). Ця довга цитата розкриває не тільки деталі міфу, а й контекст інтелектуального протистояння варварства та культури, як і стереотипів щодо мешканців Фригії. Саме фригійці в уявленнях стародавніх греків і римлян найчастіше ставали уособленням варварства.

Міф про Марсія використовували магістрати в карбуванні монет для внутрішнього ринку римської провінції Азія та інших частин імперії – Фінікії, Сирії, Кілікії тощо. Та найактивніше, що закономірно, цей міфічний персонаж фігурує на монетах Апамеї. Образ сатира доповнений такими символами міського самоврядування, як погруддя богині Тюхе чи персоніфікації демосу. Можемо виділити два основні варіанти зображення Марсія: 1) сатир йде, граючи на аулосі (іноді під ногами його вміщували патерн меандра); 2) сатир сидить на скелі та грає на аулосі. Показово, що Марсій, як значущий символ ідентифікації мешканців Апамеї, вміщений навіть на монеті з погруддям Августу чи Нерону (із легендою “ΝΕΡΩΝ ΣΕΒΑΣΤΟΣ”) (іл. 1). Монети з таким оздобленням карбувалися в перші десятиліття після створення провінції Азія (до 48 р. до н. е.), а в 244–249 рр. н. е. повернулися як символи напівавтономності.

За правління Адріана в Апамеї з’явилося тільки дві нові монети, обидві з постаттю Марсія. На одній з них він представлений як річковий бог (іл. 2), але й у цьому варіанті в руках у нього подвійна флейта; на другій – крокує з аулосом.

Найцікавішим, проте, є зображення на нумізмічній пам’ятці періоду Септимія Севера з Апамеї: Афінна, що грає на подвійній флейті. Її силует відбивається у водах Аулокрени, а на обрії, з-поза гір, видніється силует Марсія з простягнутими руками (іл. 3).

Ще один грошовий знак, із погруддям Максиміана I в Тарсі (Кілікія), містить багатопланову ілюстрацію історії про музичне змагання між Аполлоном та Марсієм і покарання сатира (іл. 4). Автор монетного штампу показав у центрі неідентифіковану

Іл. 1. Марсій в оздобленні монет Апамеї часів імператора Августа (Burnett, Amandry, Ripollès, 3126)

Іл. 2. Марсій як річковий бог (на монеті Апамеї в добу Адріана) (Gaius Iulius Solinus, 158)

Іл. 3. Афіна з аулосом на березі Аулокрени і Марсій (на монеті з погруддям Септимія Севера) (Imhoof-Blumer, 23A)

Іл. 4. Міф про покарання Марсія (на монеті з Тарсу з погруддям імператора Максиміана I (Classical Numismatic Group, 69, 1163)

постать, зліва від якої Аполлон, що грає на лірі, сидючи на скелі, а справа – Марсій, прив’язаний за руки до хвойного дерева. Це, фактично, чи не єдиний випадок, коли міф репрезентований у його класичному літературному вигляді (однак слід пам’ятати, що ця нумізматична пам’ятка з’явилася набагато пізніше від самого міфу).

В усіх інших проаналізованих монетах із цим міфічним персонажем спостерігається “вихід” фригійського героя чи навіть річкового бога за межі регіону і за межі ustalеної іконографії. На зразках з території Фракії, Сирії Марсій фігурує як силен і його атрибутами є лише міхи з вином. Привертає увагу як хронологія таких монет – часи правління імператорів Каракалі, Гети, Макріна, Діадумена (тобто перша половина III ст. н. е.), так і місце карбування – Деультум (Фракія), Беритос чи Сидон (Фінікія). Деультум у перші століття нашої ери був важливим центром економічних зв’язків між малоазійськими та європейськими провінціями. Всі карбовані в ньому монети з Марсієм (принаймні 16 штук різних випусків) мали легенду “COL FL PAC DEVLG” (або “C F P D”), що означало “Colonia Flavia Pacensis (Pacifica) Deultum”, а силен на них зображався крокуючим і оголеним, з міхами вина, причому одна його рука була піднесена догори (іл. 5). Разом із погруддям Макріна Марсія вміщено й на монеті Лаодикеї Приморської (*Laodicea ad Mare*) в Сирії (з легендою “COL LAVDICIAE MHTR III PROC”) (Classical Numismatic Group, 291).

Аналогічний штамп було використано в карбуванні з погруддям Каракалі в Александрії Троас – іншому значному пункті контакту східних і західних провінцій Римської держави. Подібною до деультумівського взірця є тут і легенда – “COL AVG TROA”. Того самого Марсія та легенду з назвою колонії виявлено також на монеті з погруддям Марка Аврелія з Антіохії в Пісидії (Mionnet, 65–66). Усі три відомі на сьогодні цивільні випуски монет з Геліополіса в Сирії, датовані періодом правління Северів, об’єднує типове зображення Марсія з міхами для вина та аббревіатурна легенда “COL HEL” (Sawaya, 262). Таким чином, можна стверджувати про трансформацію місцевих грецьких традицій самоврядування в позиціонування свого статусу римської колонії, а Марсій тут і надалі виступає символом самостійності, але вже у римському значенні. Ця тенденція збережеться впродовж першої половини III ст. н. е.

Іл. 5. Марсій як символ ідентифікації римських колоній
(на монетах першої половини III ст. н. е.) (Varbanov, 2150)

Іл. 6. Богиня Тюхе перед статуєю Марсія (на монеті з Едеси) (Mionnet, 8, 26)

Попри політичну функцію та жорстокі деталі міфу, образ Марсія, як і більшості героїв античної міфології, нерідко відтворювався й на предметах ужиткового характеру. Завдяки “Сатирикону” Петронія знаємо, що на одному з прийомів у Трімальхіона подавали рибу на тарелі, чотири кути якого були оздоблені фігурами Марсія. З його бурдюків на страву виливався соус, створюючи ефект, ніби риба плескається в припливі (Petronius, 36). Павсаній повідомляв, що цей міфічний герой намальований на картині Полігнота в Дельфах (Pausanias, кн. X, 30,8). Прикметно, що в римську добу сюжет про здирання шкіри з Марсія набув великої популярності в скульптурі, хоча для римлян пов’язаний з ним музичний аспект був малозначущим. Отже, цілком можливо, що існували ще якісь, наразі не з’ясовані нами сенси описуваного змагання, які актуалізувалися в II–III ст. н. е. в культурі римських провінцій. У кожному разі, щонайменше в трьох музеях сучасної Туреччини експонуються рештки скульптур, які представляють покараного Марсія. І жоден з цих творів не є підтвердженням факту, засвідченого нумізматичними пам’ятками східних провінцій Римської імперії. На монетах з Едеси з погруддям Елагабала богиня Тюхе сидить з колосками в руках на скелі перед колоною, увінчаною статуєю Марсія (з міхами для вина за плечима), а річковий бог розміщений під ногами богині (Mionnet, 8, 26) (іл. 6). Усі ті символи

Іл. 7. Марсій перед мушлею та пальмою (на монеті з Тиру)
(*Sylloge Nummorum Graecorum*, 362)

Іл. 8. Монети з погруддям Елагабала, які доводять існування храму чи арки
зі статуєю Марсія (*Sylloge Nummorum Graecorum*, 1947, 117)

виразно підкреслюють місцеву ідентичність і самоврядування. Ця ж композиція, щоправда в набагато гіршій якості, є також на монетах Лаодикей Приморської.

Монета із Сидона (Head, 243v) доби Елагабала репрезентує інший сюжет, в основі якого тетрастильний храм зі статуєю Астарти. Обабіч цієї богині ще дві статуї – Ніки (із жестом коронації) та Марсія. Астарта в супроводі Марсія й Ніки викарбувана й на монеті міста Тир (іл. 7) (Lindgren, Kovacs, 2375). Фігура Марсія також була частиною самопрезентацій Тиру із зображенням мушлі та пальми (*Sylloge Nummorum Graecorum*, 362).

Статую Марсія всередині тетрастильного храму або арки помічаємо на монетах з погруддям Елагабала з Беритоса в Фінікії (іл. 8). Арку (фронтону сакральної споруди?) прикрашено зображенням пантери.

Зразки грошових знаків, які побутували у східних провінціях Римської імперії, донесли до наших днів інформацію про те, що існували вотивні статуетки Марсія, котрі приносилися імператором у дар богині Тюхе. Така іконографія могла свідчити про персоніфікацію громадянського соціуму міста, укладання союзів між міськими поселеннями, а ще увіковічувала благодійність імператорів щодо міст. Ця символіка

Іл. 9. Вотивна статуетка Марсія в мотиві доброчинності чи побожності імператорів (Lindgren, 1993, 868)

Іл. 10. Медальйон з погруддям імператора Траяна Деція та сценою пожертвування статуетки Марсія (Sylloge Nummorum Graecorum, 1993, 1931)

активно задіявалася на початку III ст. н. е., коли карбування монети було засобом боротьби з гіперінфляцією та девальвацією грошей. Магістрати колонії Малюс (Colonia Mallus) у Кілікії ініціювали випуск медальйона з композицією, де імператор із жезлом у лівій руці правою жертвує статуетку Марсія богині Тюхе. Зліва від імператора стоїть Амфілох, який коронує цього правителя; тут же розміщена упряжка волів (іл. 9).

Гіршої якості, але з істотними змінами в легенді – аналогічна композиція на медальйоні цієї колонії з погруддям Траяна Деція (іл. 10).

Як бачимо, постать фригійського сатира Марсія, який був доволі несправедливо покараний Аполлоном, стала символом ідентифікації не тільки міст римської провінції Азія, а й значно ширших верств населення імперії. Міф, сформований в архаїчний період, перетворився на важливе тло для суспільних процесів доби принципату, увіковічнивши традицію фригійської культури. Із плином часу і розвитком літературних та іконографічних традицій в історії про Марсія відбувається перенесення акцентів з боротьби музичних стилів і пов'язаності з Аполлоном на культ Діоніса та символ свободи. Демократичність грецького міфу та гнучкість світогляду спричинили відхід від класичної версії іконографії, базованої на покаранні Марсія, і появу скульптурної

інтерпретації образу цього міфічного героя – із винними міхами за плечима й піднятою правицею. Марсій належить до невеликої, проте надзвичайно важливої групи персонажів, які за межами регіону свого походження набули нових функцій. Така трансформація відбулася не раніше, ніж через 600 років після оформлення міфу в літературну форму, тож його первинні сенси не могли стати основою для цієї трансформації. Досліджений у статті корпус джерел – писемних, скульптурних, нумізматичних – показує еволюцію іконографії та функцій персонажа на теренах Малої Азії та в інших частинах Східного Середземномор’я. Особливо чітко це простежується в монетах колоній на території Сирії, Палестини, Фракії, де Марсія можна назвати одним із символів римської ідентичності. Спершу звичайний пастух, винахідник подвійної флейти Марсій постає згодом силеном, а потім підноситься до символу самовизначення та свободи. Монетні композиції зберегли для нас і відомості про те, що так несправедливо і жорстоко покараний персонаж грецького міфу із фригійською тематикою в римський час стає частиною храмових комплексів, сцен побожності імператорів, їхньої благодійності щодо міст чи підтвердження лояльності місцевих громадян центральній владі. Власне постать Марсія є добрим прикладом для розуміння багатоплановості та кластичності духовної культури населення римської провінції Азія загалом і мультикультурності римського суспільства періоду правління династії Северів зокрема.

1. Геродот. (1993). *Історії в дев’яти книгах*: VII (А. Білецький, пер. з давньогр.). Київ. <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=9127&page=4>
2. Клавдій, Еліан. (2020). *Спроками історії* (Д. Коваль, пер. з давньогр.). Львів.
3. Тит, Лівій. (2022). *Від заснування Міста*. Книги I–V. Київ.
4. *A Dictionary of Greek and Roman biography and mythology*. (1860). W. Smith (Ed.). Vol. 2. <https://archive.org/details/DictionaryOfGreekAndRomanBiographyAndMythology/Dictionary%20of%20Greek%20and%20Roman%20Biography%20and%20Mythology%20-%20Vol%202/page/n967/mode/2up>
5. Apuleius Madaurensis. *Florida 3.1* <https://latin.packhum.org/loc/1212/3/1#2>
6. Burnett, A., Amandry, M. & Ripollès, P. (1992) *Roman Provincial Coinage I: From the death of Caesar to the death of Vitellius (44 BC–AD 69)*. London.
7. *Classical Numismatic Group*. <https://www.cngcoins.com/>
8. *Diodorus Siculus’s Library*. Books 1–7. <https://topostext.org/work/133#3.58.1>
9. Gaius Iulius Solinus, *The Polyhistor*. (Arwen Apps, Transl.). <https://topostext.org/work/747#40.7>
10. Head, W. (1902). *British Museum, Department of Coins and Medals, Catalogue of Greek Coins of Lydia. The Trustees of British Museum*. London.
11. Hyginus. *Fabulae from The Myths of Hyginus*. (Mary Grant, Transl.). *University of Kansas Publications in Humanistic Studies*, 34. <https://topostext.org/work/206#165>
12. Imhoof-Blumer, F. (1902). *Kleinasiatische Münzen*. Vienna.
13. Lindgren, H. & Kovacs, F. (1985). *Ancient Bronze Coinage of Asia Minor and the Levant*. San Mateo.
14. Lindgren, H. (1993). *Lindgren III: Ancient Greek Bronze Coins from the Lindgren Collection*. Quarryville.

15. Mionnet, T. (1985). *Description de Médailles antiques grecques et romaines, Mionnet Supp. 7. Lycia*.
16. Nicander. *Alexipharmaca*, (A.S.F. Gow & A.F. Scholfield, Transl.) <https://topostext.org/work/852#300>
17. Palaephatus. (1902). *On Things not to be Believed (ΠΕΡΙ ΑΠΙΣΤΩΝ, De incredibilibus)*. (John Brady Kiesling, Transl.) <https://topostext.org/work/808#47>
18. Pausanias. (1918). *Pausanias Description of Greece with an English Translation by W.H.S. Jones, Litt.D., and H.A. Ormerod, M.A.*, in 4 Volumes. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0160%3Abook%3D2%3Achapter%3D11%3Asection%3D7>
19. Petronius. *Satyricon*. (Michael Heseltine, Ed.) <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=urn:cts:latinLit:phi0972.phi001.perseus-engl>
20. Pliny the Elder. *The Natural History (Books 12–37)*. (Henry T. Riley & John Bostock, Transl.) <https://topostext.org/work/153#16.89.1>
21. Sawaya, Z. (2009) *Histoire de Bérytos et d'Héliopolis d'après leurs monnaies (I er siècle av. J.-C.–III e siècle apr. J.-C.)*. Beyrouth.
22. Strabo. (1917–1932) *The Geography*. Loeb Classical Library, 8 vol., (H. L. Jones, Transl.) <https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Strabo/home.html>
23. *Sylloge Nummorum Graecorum*. (1993). France, Bibliothèque Nationale, Cabinet des Médailles. (2: Cilicia). Paris.
24. *Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum*. (1947). Munksgaard, Copenhagen.
25. Varbanov, I. (2005). Greek Imperial Coins And Their Values. Volume II: *Thrace (from Abdera to Pautalia)*. Bourgas.
26. Xenophon. (1922). *Xenophon in Seven Volumes: 3*. (Carleton L. Brownson. Transl.) London. <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0202>

References

1. Herodot. (1993). *Istorii w dev`jaty knygach*: v 9 kn. (A. Bileckiy, Trans.) VII. <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=9127&page=4> (in Ukrainian).
2. Klavdii, Elian. (2020). *Strokati istoriia*. (D. Koval, Trans.). Lviv (in Ukrainian).
3. Tyt, Livii. (2022). *Vid zasnovannia Mista*. Knygy I–V. Kyiv (in Ukrainian).
4. *A Dictionary of Greek and Roman biography and mythology* (1860). William Smith, Ed. Vol. 2. <https://archive.org/details/DictionaryOfGreekAndRomanBiographyAndMythology/Dictionary%20of%20Greek%20and%20Roman%20Biography%20and%20Mythology%20-%20Vol%202/page/n967/mode/2up> (in English).
5. Apuleius Madaurensis. *Florida 3.1*. <https://latin.packhum.org/loc/1212/3/1#2> (in Latin).
6. Burnett, A., Amandry, M. & Ripollès, P. (1992). *Roman Provincial Coinage I: From the death of Caesar to the death of Vitellius (44 BC–AD 69)*. London (in English).
7. *Classical Numismatic Group*. <https://www.cngcoins.com/> (in English).
8. *Diodorus Siculus's Library*, Books 1-7. <https://topostext.org/work/133#3.58.1> (in English).
9. Gaius Julius Solinus, *The Polyhistor*, (Arwen Apps, Trans.) <https://topostext.org/work/747#40.7> (in English).

10. Head, W. (1902). *British Museum, Department of Coins and Medals, Catalogue of Greek Coins of Lydia. The Trustees of British Museum*. London. (in English).
11. Hyginus. *Fabulae from The Myths of Hyginus*. (Mary Grant Trans.). *University of Kansas Publications in Humanistic Studies*, no. 34. <https://topostext.org/work/206#165> (in English).
12. Imhoof-Blumer F. (1902) *Kleinasiatische Münzen*. Vienna (in German).
13. Lindgren, H. & Kovacs, F. (1985) *Ancient Bronze Coinage of Asia Minor and the Levant*. San Mateo (in English).
14. Lindgren, H. (1993). *Lindgren III: Ancient Greek Bronze Coins from the Lindgren Collection*. Quarryville (in English).
15. Mionnet, T. (1835). *Description de Médailles antiques grecques et romaines*, Mionnet Supp. 7. *Lycia*. Paris. (in French).
16. Nicander. *Alexipharmaca*, (A.S.F. Gow & A.F. Scholfield). <https://topostext.org/work/852#300> (in English).
17. Palaephatus. (1902). *On Things not to be Believed (ΠΕΡΙ ΑΠΙΣΤΩΝ, De incredilibus)*. (John Brady Kiesling, N. Festa, Trans.). <https://topostext.org/work/808#47> (in English).
18. Pausanias. (1918). *Pausanias Description of Greece with an English Translation by W.H.S. Jones, Litt.D., and H.A. Ormerod, M.A.*: in 4 Vol. London. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0160%3Abook%3D2%3Achapter%3D11%3Asection%3D7> (in English).
19. Petronius. *Satyricon*. <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=urn:cts:latinLit:phi0972.phi001.perseus-eng1> (in English).
20. Pliny the Elder. *The Natural History (Books 12-37)*. (Henry T. Riley & John Bostock Trans.). <https://topostext.org/work/153#16.89.1> (in English).
21. Sawaya, Z. (2009). *Histoire de Bérytos et d'Héliopolis d'après leurs monnaies (I er siècle av. J.-C.–III e siècle apr. J.-C.)*. Beyrouth (in English).
22. Strabo. *The Geography* (H. L. Jones. Trans.). <https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Strabo/home.html> (in English).
23. *Sylloge Nummorum Graecorum*. (1993). France, Bibliothèque Nationale, Cabinet des Médailles, (2: Cilicia). Paris (in English).
24. *Sylloge Nummorum Graecorum*. (1947). The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum, Munksgaard, Copenhagen (in English).
25. Varbanov, I. (2005). *Greek Imperial Coins And Their Values*: in 3 vol. (II: Thrace (from Abdera to Pautalia). Bourgas (in English).
26. Xenophon. (1922). *Xenophon in Seven Volumes*: 3. <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0202> (in English).